

Ohje uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetuksen järjestämisestä sekä yhteisistä juhlista ja uskonnollisista tilaisuuksista lukiossa

Tässä ohjeessa kuvataan, miten uskonnon ja omantunnon vapautta koskevat säännökset Suomen perustuslaissa (731/1999), lukiolaissa (714/2018) ja muussa lainsäädännössä tulee ottaa huomioon lukion katsomusaineiden opetuksessa sekä yhteisiä juhlia ja mahdollisia uskonnollisia tilaisuuksia ja toimituksia sekä niille vaihtoehtoista toimintaa järjestettäessä. Ohjeeseen sisältyvät säännösten soveltamista koskevat tulkinnat ja näkemykset perustuvat säännösten valmisteluasiakirjoissa esitettyihin sekä eduskunnan perustuslakivaliokunnan, ylimpien laillisuusvalvojien sekä Opetushallituksen esittämiin kannanottoihin.

Ohjeen tarkoituksena on varmistaa sivistyksellisten ja uskonnon vapautta koskevien perusoikeuksien toteutuminen lukioiden toiminnassa, edistää koulutuksellista tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja kulttuurisen moninaisuuden arvostamista sekä varmistaa, että opetus on opiskelijoita uskonnollisesti ja katsomuksellisesti sitouttamatonta. Koulutuksen järjestäjät vastaavat opetuksen toteuttamisesta sekä yhteisten juhlien ja uskonnollisten tilaisuuksien ja toimitusten ja niille vaihtoehtoisen toiminnan järjestämisestä säännösten ja määräysten edellyttämällä tavalla.

1. Uskonnon ja elämänkatsomustiedon opetus lukiossa

1.1. Opiskelijan uskonnon ja elämänkatsomustiedon opiskelun järjestämisen vaihtoehdot

Koulutuksen järjestäjä on velvollinen järjestämään sen uskonnonvapauslaissa (453/2003) tarkoitetun uskonnollisen yhdyskunnan mukaista uskonnon opetusta, johon opiskelijoiden enemmistö kuuluu. Tähän opetukseen voivat osallistua halutessaan myös muihin uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvat tai niihin kuulumattomat opiskelijat riippumatta siitä, onko elämänkatsomustiedon tai uskonnon eri oppimäärien opetusta tarjolla. Uskonnollisia yhdyskuntia ovat evankelis-luterilainen kirkko, ortodoksinen kirkkokunta sekä Suomessa rekisteröidyt uskonnolliset yhdyskunnat sekä eräät uskonnolliset yhdistykset, jotka on rinnastettu uskonnollisiin yhdyskuntiin (lukiolain 9 §:n muuttamisesta annetun lain, 455/2003, siirtymäsäännös ja sivistysvaliokunnan lausunto 14/2002 vp).

Koulutuksen järjestäjällä on velvollisuus jäljempänä kuvatulla tavalla opettaa myös muuta uskontoa tai elämänkatsomustietoa, jos niiden opetukseen osallistuvia opiskelijoita on yhteensä vähintään kolme koulutuksen järjestäjän oppilaitoksissa. Käytännössä koulutuksen järjestäjän opiskelijoiden enemmistö kuuluu pääsääntöisesti evankelis-luterilaiseen kirkkoon, jolloin kolmen opiskelijan sääntöä sovelletaan uskonnonopetuksen osalta ortodoksiseen kirkkokuntaan kuuluviin ja elämänkatsomustiedon osalta uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomiin opiskelijoihin. Tämän mukaan vähintään kolmelle ortodoksiseen kirkkokuntaan [Suomen ortodoksinen kirkko, ks. laki ortodoksisesta kirkosta (985/2006)] kuuluvalla opiskelijalla, jotka eivät osallistu enemmistön uskonnon opetukseen, järjestetään ortodoksisen uskonnon

opetusta, ja kolmelle uskonnollisiin yhdyskuntiin kuulumattomalle opiskelijalle, jotka eivät osallistu enemmistön uskonnon opetukseen, opetetaan elämäkatsomustietoa.

Muuhun uskonnonvapauslaissa tarkoitettuun uskonnolliseen yhdyskuntaan kuin evankelis-luterilaiseen kirkkoon tai ortodoksiseen kirkkokuntaan kuuluville opiskelijoille, jotka eivät osallistu enemmistön uskonnon opetukseen, järjestetään heidän oman uskontonsa opetusta, jos he sitä pyytävät ja mainittu kolmen opiskelijan vähimmäismäärä täyttyy. Opiskelijoiden tulee olla kyseisen uskonnollisen yhdyskunnan jäseniä tai opetettavan uskonnon tulee opiskelijan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan perusteella ilmeisesti vastata hänen uskonnollista katsomustaan (lukiolaki 16 § 6 mom.). Lukio voi tarvittaessa pyytää opiskelijalta luotettavan selvityksen uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyydestä tai opiskelijan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan vastaavuudesta opetettavan uskonnon kanssa.

Opiskelijan pyynnöstä uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvalle opiskelijalle, jolle ei järjestetä hänen oman uskontonsa opetusta, ja joka ei osallistu opiskelijoiden enemmistön uskonnon opetukseen, opetetaan elämäkatsomustietoa.

Opiskelijalle, joka aloittaa lukiokoulutuksen 18 vuotta täytettyään, opetetaan hänen valintansa mukaisesti joko uskontoa tai elämäkatsomustietoa. Koulutuksen järjestäjän harkintavaltaan kuuluu, missä tapauksessa opiskelijan katsotaan aloittavan lukio-opinnot ja missä tapauksessa kyse on tosiasiallisesti lukio-opintojen jatkamisesta.

Kolmen opiskelijan vähimmäismäärä lasketaan ottaen huomioon kaikki koulutuksen järjestäjän lukion opiskelijat. Järjestäjäkohtaista opiskelijamäärää tarkastellaan erikseen suomenkielisessä ja ruotsinkielisessä koulutuksessa. Muiden uskontojen kuin evankelis-luterilaisen ja ortodoksisen uskonnon osalta vähimmäisopiskelijamäärää laskettaessa ei oteta huomioon niitä opiskelijoita, jotka eivät ole pyytäneet opetuksen järjestämistä. Myöskään niiden opiskelijoiden määrää, jotka eivät kuulu Suomessa rekisteröityyn uskonnolliseen yhdyskuntaan, ei oteta huomioon tarkasteltaessa koulutuksen järjestäjän velvoitetta aloittaa uuden uskonnon opetus tai jatkaa jonkin uskonnon opetuksen järjestämistä. Elämäkatsomustiedon opetukseen hakeutuvat, uskonnollisiin yhdyskuntiin kuuluvat opiskelijat, joille ei järjestetä heidän oman uskontonsa opetusta, lasketaan mukaan elämäkatsomustiedon opetuksen järjestämiseen velvoittavaan vähimmäisopiskelijamäärään.

Opiskelun jo aloittaneiden opetus hoidetaan loppuun, vaikka opetusryhmän koko pienenee alle kolmen. Koulutuksen järjestäjä voi muutoinkin harkintansa mukaan järjestää opetusta myös kolmea opiskelijaa pienemmälle ryhmälle.

Jos opiskelija kuuluu useampaan kuin yhteen uskonnolliseen yhdyskuntaan, opiskelija päättää, mihin uskonnon opetukseen hän osallistuu (lukiolaki 16 § 4 mom.). Uskonnolliset yhdyskunnat päättävät itse, sallivatko ne jäsenyyden samanaikaisesti myös muussa uskonnollisessa yhdyskunnassa.

Menettelytavoista, joilla opiskelijan tulee pyytää uskonnon tai elämäkatsomustiedon opetuksen järjestämistä, päättää koulutuksen järjestäjä. Koulutuksen järjestäjän tulee huolehtia siitä, että opiskelijoilla on tieto siitä, milloin heillä on oikeus elämäkatsomustiedon tai oman uskontokunnan mukaiseen opetukseen. Opiskelijoille tulee korostaa, että katsomusopetusta koskevissa valinnoissa pyritään samalla tavoin kuin muidenkin opintojen valinnoissa siihen, että

ratkaisu on pysyvä. Jos opiskelijan uskonnollinen yhdyskunta muuttuu tai opiskelija ei enää kuulu mihinkään uskonnolliseen yhdyskuntaan, opiskelijalla on kuitenkin oikeus muuttaa valintaa.

Oikeudesta saada uskonnon ja elämäkatsomustiedon opetusta tulee tehdä hallintolain mukainen hallintopäätös. Hallintopäätös tehdään niissä tapauksissa, joissa opiskelija sitä pyytää. Päätökseen voidaan hakea muutosta aluehallintovirastolle tehtävällä oikaisuvaatimuksella (lukiolaki 49 §). Päätökseen tulee liittää oikaisuvaatimusosoitus.

Uskonnon ja elämäkatsomustiedon arvosana merkitään todistuksissa merkinnällä ”uskonto/elämäkatsomustieto” erittelemättä, mihin opetukseen opiskelija on osallistunut. Myöskään oppilaan opiskelemaa uskonnon oppimäärää ei merkitä todistuksiin.

Jos opiskelija ei osallistu enemmistön uskonnon eikä mahdolliseen elämäkatsomustiedon opetukseen ja jos opiskelijan omaa uskontoa tai elämäkatsomustietoa ei opeteta koulutuksen järjestäjän lukiossa, opiskelija voi osallistua oman uskonnollisen yhdyskuntansa antamaan opetukseen. Uskonnollisen yhdyskunnan antamaan opetukseen sovelletaan yleisiä osaamisen tunnustamista koskevia säännöksiä. Koulutuksen järjestäjä tunnustaa muualla hankitun osaamisen siltä osin, kun se vastaa opetussuunnitelman tavoitteita ja sisältöjä. Uskonnollisen yhdyskunnan antamasta opetuksesta ei merkitä arvosanaa todistukseen.

Muussa kuin enemmistön uskonnon opetuksessa muodostuvien opetusryhmien pienuuden takia opetus voidaan joutua käytännössä järjestämään siten, että opetus annetaan muussa kuin opiskelijan omassa lukiossa. Koulutuksen järjestäjä voi järjestää opetuksen myös yhdessä toisen lukiokoulutuksen järjestäjän kanssa tai hankkia opetuksen toiselta koulutuksen järjestäjältä. Opetus tulee suunnitella ja järjestää siten, että opiskelijan oikeus opetussuunnitelman mukaiseen opetukseen toteutuu ja opetusjärjestelyt ovat mahdollisimman yhdenvertaisia opiskelijoiden enemmistön uskonnon opetuksen kanssa. Tämän osalta tulee kiinnittää huomiota esimerkiksi lähiopetuksen määrään ja opintojen itsenäiseen suorittamiseen.

Eräät peruskoulut ovat järjestäneet eri katsomusaineiden opetusta samassa ryhmässä. Tällaisissa järjestelyissä tulee ottaa huomioon, että eri katsomusaineilla on opetussuunnitelman perusteissa määritellyt omat erilliset tavoitteensa ja oppisisältönsä. Uskonnon eri oppimäärien ja elämäkatsomustiedon opetussuunnitelmien perusteet ovat erilliset, vaikka niissä esiintyy samoja aiheita. Opiskelijalla on oikeus opetussuunnitelman mukaiseen opetukseen oman katsomusaineen oppimäärän mukaisesti.

Eduskunnan oikeusasiamies on antanut samassa ryhmässä opettamisesta perusopetusta koskevan kanteluratkaisun syyskuussa 2017 (EOAK/3469/2016) ja aluehallintovirasto elokuussa 2017 (LSSAVI/4538/06.06.01/2016). Ratkaisujen mukaan opetusryhmien muodostamisessa tulee huolehtia siitä, että kunkin uskonnon oppimäärän ja elämäkatsomustiedon opetuksessa toteutuu perusopetuslain 30 §:n vaatimus opetussuunnitelmassa asetettujen tavoitteiden saavuttamisesta. Myös yhdenvertaisuuden periaate ja syrjinnän kieltö ohjaavat ja rajoittavat opetuksen ja koulutuksen järjestäjän harkintavaltaa opetuksen käytännön järjestelyistä päätettäessä. Myös yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan lokakuussa 2020 (5.10.2020 360/2017) antamassa ratkaisussa todettiin, että kaiken katsomusopetuksen järjestäminen yhteisenä opetuksena samassa ryhmässä oli lautakunnan käsittelemässä tapauksessa kiellettyä välillistä syrjintää, koska oikeus oman uskonnon opetukseen ei toteutunut.

Ratkaisujen sisältämät kannanotot merkitsevät käytännössä sitä, että uskonnon eri oppimäärien ja elämäntietämystiedon opetus voidaan järjestää samassa opetusryhmässä vain rajatuilta osin. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisun mukaisesti opettajalla tulee lisäksi olla jäljempänä todettu kelpoisuus antaa opetusta kunkin samassa ryhmässä opetettavan uskonnon oppimäärän ja elämäntietämystiedon osalta. Kelpoisuusvaatimus koskee siis opetusta yhtä lailla erikseen kuin yhteisesti järjestettynä (ks. EOAK/3469/2016). Ratkaisuissa esitettyjen linjausten voidaan katsoa soveltuvan myös lukiokoulutukseen.

Elokuun alussa 2021 käyttöön otettujen lukion opetussuunnitelmien mukaisesti lukiossa voidaan muodostaa eri oppiaineiden moduuleista koostuvia yhteisiä opintojaksoja. Lähtökohtaisesti opintojaksoja voidaan muodostaa minkä tahansa oppiaineiden tai oppimäärien moduuleista. Opintojaksoja muodostettaessa on kuitenkin huolehdittava siitä, ettei opintojaksojen tarjonta rajaa opiskelijan valintoja uskonnonvapauden näkökulmasta syrjivällä tavalla: opiskelijalla tulee olla mahdollisuus suorittaa eri aineiden opintoja riippumatta siitä, opiskeleeko hän pakollisena oppiaineena uskontoa vai elämäntietämystietoa. Uskonnon eri oppimääriä ja elämäntietämystietoa voidaan myös opettaa samassa usean oppiaineen yhteisessä opintojaksossa. Opiskelijat voivat opiskella pakollisena kuitenkin vain yhtä katsomusainetta tai sen oppimäärää, ja opetus suunnitellaan ja toteutetaan tämän mukaisesti. Opintojakso voidaan toteuttaa esimerkiksi siten, että opintojakson sisällä opetusta eriytetään uskonnon eri oppimäärien ja elämäntietämystiedon osalta. Opetus tulee antaa opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti laaditun opetussuunnitelman mukaan uskonnon eri oppimäärien ja elämäntietämystiedon opiskelijoille.

1.2. Uskonnon opetuksen luonne ja sisältö sekä opettajalta vaadittava kelpoisuus

Uskonnon opetus ei ole Suomen perustuslain (731/1999) 11 §:ssä tarkoitettua uskonnon harjoittamista.

Uskonnon opetus järjestetään lukiokoulutuksen valtakunnallisten opetussuunnitelman perusteiden ja niiden määräämällä tavalla laadittujen paikallisten opetussuunnitelmien mukaisesti.

Opetushallitus on hyväksynyt uskonnon opetuksen perusteet seuraaviin uskontoihin: evankelisluterilainen uskonto, ortodoksinen uskonto, adventistinen uskonto, bahá'í-uskonto, buddhalainen uskonto, islamin uskonto, juutalainen uskonto, katolinen uskonto, Krishna-uskonto, Kristiyhteisön uskonto ja Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon uskonto. Tarvittaessa Opetushallitus laatii opetussuunnitelman perusteet myös muun uskonnon opetusta varten.

Uskonnon opetuksen perusteet on uudistettu osana 1.8.2021 sovellettaviksi tulleita lukion opetussuunnitelman perusteita. Uudet uskonnon opetuksen perusteet korvaavat aiemmat perusteet kaikkien uskonnon oppimäärien osalta koskien seuraavia, kaikille uskonnon oppimäärille yhteisiä, perusteiden osia: oppiaineen tehtävä, laaja-alainen osaaminen oppiaineessa, uskonnon opetuksen yleiset tavoitteet ja arviointi. Uskonnon eri oppimäärien kuvauksissa tarkennetaan opetuksen tavoitteita ja keskeisiä sisältöjä kunkin oppimäärän luonteen mukaisesti.

Lukion opetussuunnitelman perusteissa 2019 annettiin tarkennetut oppimääräkuvaukset viiteen uskonnon oppimäärään, jotka ovat evankelisluterilainen uskonto, ortodoksinen uskonto, katolinen uskonto, islamin uskonto ja juutalainen uskonto. Lisäksi Opetushallitus on antanut vuonna 2021 tarkennetut oppimääräkuvaukset seuraaviin oppimääriin: bahá'í-uskonto, buddhalainen uskonto ja Krishna-uskonto. Niissä uskonnon oppimäärissä, joihin ei ole annettu Lukion opetussuunnitelman perusteiden 2019 pohjalta laadittuja tarkennettuja oppimääräkuvauksia noudatetaan tähän määräykseen sisältyvien perusteiden mukaisia, kaikkia uskonnon oppimääriä koskevia määräyksiä. Oppimääräkohtaisten tarkennusten osalta noudatetaan edelleen soveltuvin osin aiemmin laadittuja paikallisia opetussuunnitelmia.

Uskonnon opetukseen sisältyy olennaisena osana kunkin oppimäärän mukaisen uskonnon sekä muiden uskontojen ja katsomusten tuntemus. Uskontoon perehtymiseen kuuluu myös tutustuminen uskonnonharjoittamisen muotoihin ja tapoihin. Eduskunnan perustuslakivaliokunnan mietinnön (10/2002 vp.) mukaisesti tutustuminen rukouksiin, virsiin ja uskonnollisiin toimituksiin on osa uskonnon opetusta. Esimerkiksi opetukseen liittyvä opintokäynti, jossa tutustutaan kirkkoon, moskeijaan tai vastaavaan uskonnolliseen rakennukseen tai seurataan uskonnollista toimitusta siihen osallistumatta, ei ole uskonnollinen tilaisuus vaan osa opetusta. Kaiken opetuksen ja muun toiminnan tulee olla pedagogisesti perusteltua ja opetussuunnitelman mukaista. Uskonnollisia tiloja voidaan käyttää oppimisympäristöinä myös muussa yhteydessä kuin osana katsomusopetusta, esimerkiksi kulttuuriperinnön, taiteen, arkkitehtuurin ja historian näkökulmista.

Uskonnon ja elämäntutkimustiedon opettajalta vaadittavasta kelpoisuudesta säädetään opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetussa asetuksessa (986/1998). Evankelisluterilaista tai ortodoksista uskonnon opetusta antavalta aineenopettajalta edellytetään aineenopettajalta yleisesti vaadittavan kelpoisuuden lisäksi, että hän on suorittanut aineenhallintaan vaadittavat asianomaisen uskonnon opinnot niitä koskevien vaatimusten mukaisesti.

Muuta kuin evankelisluterilaista tai ortodoksista uskontoa opettavalta henkilöltä edellytetään aineenopettajalta vaadittavan kelpoisuuden lisäksi asianomaisessa uskonnossa suoritetut korkeakouluopinnot tai muulla tavalla hankitut riittävät tiedot ja asianomaisen uskonnon tuntemus [Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 21 a § (693/2003)].

Elämäntutkimustiedon opetusta on kelpoinen antamaan henkilö, jolla on kelpoisuusasetuksen 10 §:ssä säädetty lukion aineenopettajan kelpoisuus.

Väliaikaisesti enintään vuoden ajan opetusta voi antaa henkilö, jolla on riittävä koulutus ja tehtävän edellyttämä taito. Tällainen henkilö voidaan kuitenkin määrätä antamaan opetusta yli kuuden kuukauden ajaksi vain, jos tehtävän edellyttämät kelpoisuusvaatimukset täyttäviä henkilöitä ei ole määräystä annettaessa saatavilla tai siihen on muu erityinen syy. (Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 23 §.) Lähtökohtana tulee aina olla mahdollisesti kelpoisten opettajien nimittäminen.

Koulutuksen järjestäjä harkitsee ensisijaisesti, täyttääkö henkilö uskonnon ja elämäntutkimustiedon opettajalta vaadittavat kelpoisuusvaatimukset. Uskonnon opettajalta ei

edellytetä uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyyttä, eikä jäsenyys toisessa uskonnollisessa yhdyskunnassa estä tehtävän hoitamista.

2. Yhteiset juhlat lukiossa

Suomessa lukiossa on useita perinteisiä juhlia, kuten joulujuhla, kevätjuhla ja itsenäisyyspäivän juhla. Nämä juhlat eivät voi olla uskonnollisia tilaisuuksia, eikä niille järjestetä vaihtoehtoisia tilaisuuksia. Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset päättävät juhlista ja niiden sisällöstä.

Yhteisiin juhliin voi sisältyä myös joitakin uskontoon viittaavia elementtejä. Perustuslakivaliokunnan näkemyksen mukaan tällaiset juhlatraditiot ovat osa suomalaista kulttuuria. Valiokunnan mietinnön mukaisesti juhlaan mahdollisesti sisältyvän yksittäisen virren laulamisen johdosta juhlaa ei voida uskonnollisen suvaitsevaisuuden nimissä pitää uskonnon harjoittamiseksi katsottavana tilaisuutena. Perustuslakivaliokunnan mukaan koulun perinteisiin juhliin voi sisältyä muitakin vastaavia sinänsä uskonnollista alkuperää olevia traditioita. (Perustuslakivaliokunnan mietintö 10/2002 vp. ja 2/2014 vp.)

Lukion opetuksessa lähtökohtana on elämän ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen. Lukiokoulutuksen tavoitteena on tukea opiskelijoiden tasapainoista henkistä, fyysistä ja sosiaalista kasvua sekä edistää elämän, ihmisoikeuksien, kestävän kehityksen, ympäristön ja kulttuurien monimuotoisuuden kunnioittamista [VNA lukiokoulutuksesta (810/2018) 1 §:n 1 mom.]. Nämä tavoitteet tulee olla lähtökohtana myös opetukseen liittyvän suomalaisen juhlaperinnön vaalimisessa ja kehittämisessä.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on marraskuussa 2019 antamassaan ratkaisussa (EOAK/2186/2018) katsonut, että kun koulun joulujuhla on pidetty kirkossa, juhlassa on laulettu virsiä, esitetty jouluevankeliumi ja seurakunnan pappi on pitänyt puheen, juhla on merkittävältä osin sisältänyt uskonnollista ainesta ja sitä on kokonaisuutena arvioiden pidettävä uskonnon harjoittamiseksi katsottavana tilaisuutena. Apulaisoikeusasiamies katsoi koulun menetelleen lainvastaisesti järjestämällä koulun joulujuhlan uskonnollisena tilaisuutena.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies totesi lisäksi mainitussa ratkaisussaan pitävänsä oppilaiden yhdenvertaisuuden, uskonnonvapauden sekä julkiselta vallalta uskontojen ja vakaumusten suhteen edellytettävän neutraaliuden ja tasapuolisuuden näkökulmasta lähtökohtaisesti ongelmallisena myös koulun lukukauden päättäjäisjuhlan järjestämistä kirkkosalissa. Kirkko on nimenomaan jumalanpalvelusten toimittamiseen tarkoitettu paikka (kirkkolain 14 luvussa tarkoitettu kirkollinen rakennus) ja siitä välittyy apulaisoikeusasiamiehen mukaan näin jo itsestään uskonnollisia merkityksiä.

Perustuslakivaliokunta otti mietinnössään (16/2021) kantaa koulun juhlien järjestämiseen kirkossa. Perustuslakivaliokunta linjasi, että koulun juhlan järjestäminen kirkossa ei sellaisenaan tee tilaisuudesta uskonnollista eikä sen sisällöstä uskonnon harjoittamista.

Perustuslakivaliokunta toteaa, että kirkkotiloja käytetään tavanomaisesti erilaisiin ei-uskonnollisiin tilaisuuksiin kuten konsertteihin ja muihin esityksiin. Valiokunnan mielestä kirkkotilan tai muun uskonnollisen tilan käyttöä juhlaa järjestettäessä ei voida pitää lähtökohtaisesti perustuslainvastaisena. Samalla valiokunta kuitenkin korostaa, että kirkkotilan tai minkä tahansa selvästi uskonnollisen tilan käyttöön juhlan pitopaikkana liittyy

uskonnonvapauden, yhdenvertaisuuden ja julkisen vallan neutraalisuuden kannalta jännitteitä, jotka vaikuttavat myös esimerkiksi siihen, minkälaista sisältöä voidaan pitää hyväksyttävänä järjestettäessä opetukseen kuuluvia juhlia tällaisessa tilassa. Perustuslakivaliokunnan mukaan käytettäessä kirkkotilaa tai muuta uskonnollista tilaa koulun juhlien järjestämiseen on kokonaisuutena varmistettava siitä, että oppilaiden uskonnon ja omantunnon vapaus tulee yhdenvertaisesti turvatuksi.

Perustuslakivaliokunnan ja apulaisoikeusasiamiehen linjausten voi katsoa soveltuvan myös lukiokoulutukseen. Tarkkaa rajaa uskontoon viittaavien elementtien sallitulle määrälle lukion yhteisissä juhlissa ei voida kuitenkaan antaa, vaan asia jää koulutuksen järjestäjän tai lukion harkittavaksi. Harkinnassa tulee kiinnittää huomiota juhlasta muodostuvaan kokonaisuuteen ja uskonnollisten elementtien osuuteen siinä. Opetushallitus korostaa huolellisen harkinnan tärkeyttä, jos juhlia suunnitellaan järjestettäväksi uskonnollisissa tiloissa. Lukion yhteiset juhlat ovat tarkoitettut kaikille oppilaitoksen opiskelijoille ja heidän huoltajilleen ja näin juhlien järjestelyissä, kuten juhlapaikan valinnassa, tulee pyrkiä siihen, etteivät järjestelyt rajaa ketään jäämään pois juhlasta vakaumukseen liittyvien syiden vuoksi.

Lukion juhlat ovat osa opetusta ja lukion toimintaa, johon opiskelijoiden tulee osallistua. Nuorten lukiokoulutuksessa tulee olla yhteistyössä kotien kanssa. Lukion tulee tiedottaa opiskelijoille ja näiden huoltajille oppilaitoksessa järjestettävistä tapahtumista ja niiden sisällöstä. Tarvittaessa opiskelijan kanssa sovitaan opiskelijaa koskevista yksilöllisistä järjestelyistä, jos opiskelija ei halua osallistua kaikkeen juhlaan kuuluvaan ohjelmaan. Järjestelyt, kuten opiskelijan siirtyminen toiseen tilaan osaksi aikaa, tulee toteuttaa hienotunteisesti ja mahdollisimman vähän huomiota herättävästi. Juhlaan sisältyville yksittäisille uskonnollisille elementeille ei tarvitse järjestää korvaavaa ohjelmaa tai toimintaa.

3. Lukion uskonnolliset ja niille vaihtoehtoiset tilaisuudet

Koulutuksen järjestäjä voi päättää, järjestetäänkö lukiossa uskonnollisia tilaisuuksia ja toimituksia, kuten jumalanpalveluksia, uskonnollisia päivänavauksia tai muuta sisällöltään uskonnollista toimintaa. Uskonnolliset tilaisuudet ja toimitukset tulee järjestää erillään muusta toiminnasta.

Uskonnolliset tilaisuudet ja toimitukset sisältävät uskonnon harjoittamista. Perustuslain 11 §:n 2 momentin mukaan uskonnon ja omantunnon vapautteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. Viimeksi mainitun perusteella opiskelijaa ei voida velvoittaa osallistumaan jumalanpalvelukseen, uskonnolliseen päivänavaukseen tai muuhun uskonnolliseen tilaisuuteen tai toimitukseen. Vapaus olla osallistumatta uskonnolliseen tilaisuuteen ja toimitukseen on riippumaton uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyydestä. Näin ollen myöskään tiettyyn uskonnolliseen yhdyskuntaan kuuluvia ei voida velvoittaa osallistumaan asianomaisen uskonnollisen yhdyskunnan tai koulutuksen järjestäjän itse järjestämiin uskonnollisiin tilaisuuksiin ja toimituksiin. Toisaalta perustuslain 11 §:n 2 momentin tarkoituksena ei ole estää muiden positiivista uskonnon harjoittamisen vapautta. Opettajien virkavelvollisuuteen kuuluu valvoa opiskelijoita myös lukion järjestämissä uskonnollisissa tilaisuuksissa. Suositeltavaa kuitenkin on, ettei valvontatehtävään määrätä opettajaa vastoin tämän tahtoa.

Uskonnollisten tilaisuuksien ja toimitusten aikana on mahdollisuuksien mukaan järjestettävä vaihtoehtoista ja mielekästä toimintaa (perustuslakivaliokunta 2/2014 vp). Opetushallituksen mielestä lähtökohtana tulee aina olla, että vaihtoehtoista toimintaa on tarjolla. Vaihtoehtoisen toiminnan tulee olla, uskonnollista sisältöä lukuun ottamatta, luonteeltaan ja tavoitteiltaan mahdollisimman samankaltaista kuin siinä tilaisuudessa, jonka tilalla muuta toimintaa järjestetään. Vaihtoehtoista tilaisuutta ei ole välttämätöntä järjestää samanaikaisesti uskonnollisen tilaisuuden kanssa, mutta järjestelyjen tulee olla oppilaiden kannalta tasapuolisia.

Lukiossa tulee huolehtia myös siitä, ettei uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumisesta tai osallistumatta jättämisestä aiheudu opiskelijalle leimautumista tai muita haitallisia seuraamuksia. Olennaista on, että opiskelijalle jää todellinen ja aito vapaus valita, osallistuuko hän uskonnollista ainesta sisältyviin tilaisuuksiin ja toimituksiin (perustuslakivaliokunta 2/2014 vp). Tilaisuuksien sisällöstä tiedotettaessa riittää yleinen luonnehdinta siitä, mikä tilaisuus on kyseessä ja missä se järjestetään. Tilaisuuden tarkkaa sisältöä ei tarvitse avata ohjelmatasolla, mutta esimerkiksi mahdolliset yhteistyötahot on hyvä mainita.

Uskonnolliset tilaisuudet ja toimitukset tulee järjestää erillään muusta toiminnasta, ja ne tulee myös nimetä siten, että opiskelijoille ja huoltajille muodostuu oikea käsitys tilaisuuden tai toimituksen uskonnollisesta luonteesta. Esimerkiksi joulukirkkoa ei tule kutsua lukukauden päättäjaisjuhlaksi tai lukion joulujuhlaksi. Koulutuksen järjestäjän tulee huolehtia, että vapaus olla osallistumatta uskonnon harjoittamiseen toteutuu myös käytännössä, esimerkiksi siten, että vaihtoehtoiset tilaisuudet järjestetään fyysisesti erillään. Erityisesti lukion työpäivään sijoitettavia uskonnollisia tilaisuuksia ja toimituksia sekä niille vaihtoehtoista toimintaa harkittaessa tulee varmistua siitä, että niihin liittyvät käytännön järjestelyt voidaan toteuttaa siten, ettei opiskelijoiden yhdenvertainen kohtelu vaarannu ja ettei leimautumista aiheudu. Lukiolla on vastuu kaikkien eri toimintoihin osallistuvien opiskelijoiden turvallisuudesta.

Ratkaisussaan EOAK/1417/2019 eduskunnan apulaisoikeusasiamies on todennut, että se, että aamunavauksen pitäjänä toimii seurakunta ei väistämättä johda siihen, että tilaisuudessa olisi kyse uskonnon harjoittamisesta. Näkemys perustuu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöön, jonka mukaan järjestäjätahon oletettu tai todennettu taustamotiivi ei voi olla yksinomaan perusteena tietyn teon tai tapahtuman arvioinnissa. Mikäli seurakunnan kanssa on sovittu, että seurakunnan pitämät aamunavaukset ovat yleishumanistisia ja kaikille oppilaille tarkoitettuja, ne eivät voi pitää sisällään uskonnonharjoittamista. (EOAK/1417/2019.) Koulutuksen järjestäjän tulee huolehtia siitä, että lukion ulkopuoliset toimijat noudattavat opetuksesta annettuja määräyksiä ja ohjeita. Lisäksi näissä tapauksissa opiskelijoille ja huoltajille on tärkeää tiedottaa siitä, että uskonnollisen yhdyskunnan pitämät aamunavaukset ovat yleishumanistisia, eivätkä pidä sisällään uskonnonharjoittamista. Yleishumanistisessa aamunavauksessa on mahdollista käsitellä myös uskonnollisia tai muita katsomuksellisia teemoja, mutta käsittelytapa ei saa olla uskonnollisesti tai katsomuksellisesti sitouttava.

Koulutuksen järjestäjä voi päätyä myös siihen, ettei lukion työsuunnitelmassa määriteltynä työaikana järjestetä uskonnollisia tilaisuuksia tai toimituksia. Tähän ratkaisuun tulee päätyä myös silloin, kun esimerkiksi lukion tilat tai henkilöstöresurssit eivät käytännössä mahdollista järjestää uskonnollisia tilaisuuksia tai toimituksia taikka niille vaihtoehtoista ohjelmaa lakien ja näiden ohjeiden mukaisesti. Lukio voi tehdä yhteistyötä paikallisten seurakuntien ja

uskonnollisten yhdyskuntien kanssa. Lukio voi sopia, että opiskelijoille tiedotetaan mahdollisuudesta osallistua vapaa-aikana uskonnollisten yhdyskuntien järjestämiin tilaisuuksiin.

4. Osallistumisesta ilmoittaminen ja henkilötietojen käsittely

Katsomusopetuksen järjestämiseksi lainmukaisella tavalla lukio voi tarvittaessa pyytää opiskelijalta luotettavan selvityksen uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyydestä tai opiskelijan saaman kasvatuksen ja kulttuuritaustan vastaavuudesta opetettavan uskonnon kanssa. Tämän osalta riittää, että selvitys esitetään lukiolle. Selvitystä ei arkistoida.

Koulutuksen järjestäjän tulee suunnitella lukiossa annettava katsomusaineiden opetus ja muu katsomuksiin liittyvä toiminta ja uskonnolliset tilaisuudet siten, että toiminnan luonne on selvä opiskelijoille, huoltajille, henkilökunnalle ja mahdollisille yhteistyökumppaneille. Tilaisuuksista ja tapahtumista tiedotettaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, että opiskelijat ja huoltajat voivat ymmärtää, onko kyse katsomusaineiden opetuksesta, uskonnollisesta tilaisuudesta vai muusta tilaisuudesta (ks. EOAK/3017/2019).

Koska opiskelijalla on perustuslain 11 §:n 2 momentin nojalla omasta ilmoituksestaan mahdollisuus olla osallistumatta uskonnon harjoittamiseen, opiskelijoille toimitettavista tiedotteista on käytävä ilmi opetuksen yhteydessä järjestettävät uskonnolliset tilaisuudet ja toimitukset sekä niille vaihtoehtoinen toiminta. Uskonnollisten ja niille vaihtoehtoisten tilaisuuksien sisällöstä tulee antaa tietoa riittävällä tarkkuudella niin, että opiskelijalla on tosiasiallinen mahdollisuus ilmoittaa osallistumisestaan tapauskohtaisesti. Lukion on myös huolehdittava siitä, että tieto lukion uskonnollisista tilaisuuksista ja toimituksista sekä niille vaihtoehtoista toiminnasta saavuttaa opiskelijat riittävän ajoissa (ks. EOAK/2186/2018).

Opiskelija ilmoittaa, osallistuuko hän uskonnollisiin tilaisuuksiin ja toimituksiin vai niille vaihtoehtoiseen toimintaan. Ilmoituksen voi antaa toistaiseksi kaikkien uskonnollisten tilaisuuksien osalta esimerkiksi lukioon ilmoittauduttaessa tai halutessaan asiasta voi ilmoittaa tapauskohtaisesti. Opiskelija voi muuttaa ilmoitustaan. Ilmoituksen muodon päättää koulutuksen järjestäjä. Ilmoituksen jälkeen koulutuksen järjestäjä huolehtii siitä, että opiskelijan osallistuminen uskonnolliseen tilaisuuteen tai toimitukseen taikka niille vaihtoehtoiseen toimintaan toteutuu opiskelijan ilmoituksen mukaisena.

Ilmoitusten käsittelyssä koulutuksen järjestäjän tulee noudattaa henkilötietojen käsittelyä koskevia EU:n yleisen tietosuoja-asetuksen (2016/679) ja sitä täydentävän tietosuojalain (1050/2018) säännöksiä. Eduskunnan oikeusasiamiehen ennen tietosuoja-asetuksen voimaantuloa voimassa olleen henkilötietolain voimassaoloaikana antaman ratkaisun (EOAK/1825/2016) perusteella koulutuksen järjestäjällä voidaan katsoa olevan oikeus käsitellä tilaisuuksiin ilmoittautumisiin liittyviä tietoja. Henkilötietojen käsittely tulee suunnitella etukäteen ja määritellä käsittelyn tarkoitus. Koulutuksen järjestäjän tulee käsitellä henkilötietoja huolellisesti ja noudattaa hyvää tietojenkäsittelytapaa.

5. Koulutuksen järjestäjän ja lukoiden vastuu tämän ohjeen mukaisesta toiminnasta

Koulutuksen järjestäjä vastaa, että näissä ohjeissa tarkoitettu opetus sekä lukion yhteiset juhlat ja uskonnolliset tilaisuudet ja toimitukset suunnitellaan ja järjestetään lainsäädännön mukaisesti. Koulutuksen järjestäjä voi esimerkiksi opetuksen järjestämisestä vastaavassa toimielimessä päättää joistakin yhteisiä juhlia sekä uskonnollisia tilaisuuksia ja toimituksia koskevista järjestäjäkohtaisista linjauksista, joita sen lukioissa tulee noudattaa. Koulutuksen järjestäjän tulee myös valvoa, että lukiot noudattavat lainsäädäntöä ja järjestäjäkohtaisia linjauksia.

Lukiossa rehtori on kokonaisvastuussa lukion toiminnasta ja osana sitä opetuksen sekä lukion muun toiminnan järjestämisestä lainsäädännön, opetussuunnitelman ja järjestäjäkohtaisten päätösten ja linjausten mukaisesti. Rehtorin tulee perehdyttää lukionsa opettajat näihin ohjeisiin ja valvoa, että opettajat toimivat säännösten, määräysten ja paikallisten päätösten mukaisesti. Rehtorit, opettajat ja muut julkista valtaa käyttävät työntekijät toimivat virkavastuulla, mikä merkitsee korostettua velvollisuutta lainsäädännön ja opetussuunnitelman noudattamiseen.

6. Lopuksi

Lukiossa toteutettavilla yhteisillä tapahtumilla ja juhlilla edistetään opiskelijoiden ja henkilöstön yhteenkuuluvuutta ja vahvistetaan yhteisöllistä toimintakulttuuria. Perustuslakivaliokunnan mietinnön mukaisesti perustuslaista tai Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännöstä ei johdu vaatimusta poistaa oppilaitoksen toiminnasta kaikkea uskontoon viittaavia elementtejä sisältävää ainesta. Pitkälle viety uskonnollista alkuperää olevien perinteiden välttäminen ei valiokunnan mukaan myöskään edistä uskonnollista suvaitsevaisuutta. Sen sijaan oppilaitosten toiminnassa ja niitä koskevassa ohjauksessa on valiokunnan mukaan tärkeää ottaa huomioon keskeiset Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännöstä ilmenevät periaatteet, kuten indokrinaation kieltö, julkisen vallan neutraalisuuden vaatimus sekä uskonnollinen suvaitsevaisuus ja moniarvoisuus. (Perustuslakivaliokunnan mietintö 2/2014 vp.)

Lukion opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti osallisuus, toimijuus ja yhteisöllisyys korostuvat kaikessa lukion toiminnassa. Toimintakulttuurin tulee edistää jokaisen opiskelijan mahdollisuuksia osallistua lukion opiskeluympäristön ja yhteisöllisen toimintakulttuurin kehittämiseen. Yhdenvertainen kohtelu edellyttää sekä perusoikeuksien ja osallistumisen mahdollisuuksien turvaamista kaikille että yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamista ja arvostamista. Lukion arvoperustaan kuuluu inhimillisen ja kulttuurisen moninaisuuden näkeminen rikkautena. Lukion toiminta, kuten oppitunnit ja juhlat sekä yhteistyö lukiossa ja lukion ulkopuolella vahvistavat opiskelijoiden valmiuksia toimia monenlaisten ihmisten kanssa. Lukion toiminta tulee järjestää siten, että se tukee lukiolain mukaisesti lukiolaisen kasvua hyväksi, tasapainoiseksi ja sivistyneeksi ihmiseksi sekä aktiiviseksi yhteiskunnan jäseneksi.

Pääjohtaja

Minna Kelhä

Johtaja

Jarkko Niiranen

Tämä asiakirja on sähköisesti hyväksytty Opetushallituksen
asianhallintajärjestelmässä.